Kézirat gyanánt

A SZOVJETUNIÓ KOMMUNISTA (BOLSEVIK) PÁRT
PÁRTFŐISKOLÁJA

ÚJSÁGÍRÓ TANFOLYAM

V. G. VDOVICSENKO

SZINHÁZI ÉS FILMKRITIKA

*

SZIKRA

Az orosz eredeti címe:

ТЕАТРАЛЬНАЯ РЕЦЕНЗИЯ И КИНОРЕЦЕНЗИЯ

МОСКВА 1948

Fordította

LOVASS PÁL

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

A szovjet társadalom a kommunizmus felé halad. E cél mielőbbi elérését szolgálja a Szovjetország egész gazdasági és kulturális építőmunkája. A Szovjetunióban a kultúra a dicsőséges sztálini ötéves tervek megvalósításáért vívott harc hatalmas motorja lett. A szovjet kultúra a világ élenjáró és legeszmeibb kultúrája. A népek barátságán, az ember és az emberi jogok, a munka és a tehetség megbecsülésén alapul. Büszkék vagyunk kultúránkra és minden téren növeljük gazdagságát.

A tömegek kommunista tudatának növekedésében hatalmas szerepet kell játszania a szovjet művészetnek, amely egyik eszköze a valóság megismerésének és megváltoztatásának.

Lenin felfegyverezte a szovjet művészeket a szocialista művészet új értelmezésével, amely művészetet áthatja az eszmeiség, a népi jelleg és a pártosság. Ezeket az eszméket fejlesztették tovább alkotó erővel Sztálin elvtárs művei és Pártunk határozatai.

Sztálin elvtárs zseniális meghatározása szerint a szovjet művészet módszere: a szocialista realiz-

mus, amely helyesen és történelmi hűséggel ábrázolja a valóságot, forradalmi fejlődése folyamán.

Lenin és Sztálin Pártja minden módon növeli a szovjet nép szellemi fejlődését és éberen örködik művészetünk eszmei tisztasága és bolsevik pártossága felett. Éppen ezért a leghatározottabban visszautasít minden olyan kísérletet, amely az emberek tudatában a kapitalizmus csökevényeit akarja életre kelteni. Éppen ezért folytatunk könyörtelen harcot a művészet politikátlansága, az eszmeietlenség, a formalizmus és minden más olyan káros jelenség ellen, amit a rothadó burzsoá ideológia szült.

Határtalanul megnövekedett a szovjet emberek kulturális igénye. A Nagy Honvédő Háború rendkívüli erővel mutatta meg az egész világnak a szovjet ember nagyságát, hatalmas akaratát és erkölcsi szépségét, határtalan odaadását Hazájával szemben.

„Népünk napról-napra magasabbra és magasabbra emelkedik — mondta Zsdanov elvtárs. — Ma már nem azok vagyunk, akik tegnap voltunk és holnap már nem azok leszünk, akik ma vagyunk. Mi már nem azok az oroszok vagyunk, akik 1917-ig voltunk, Oroszhon sem az már és a mi jellemünk sem ugyanaz. Megváltoztunk és felnőttünk azokkal a hatalmas változásokkal együtt, amelyek gyökeresen megváltoztatták országunk arculatát.

A szovjet embereknek ezeket az új, magasabbrendű tulajdonságait megmutatni, megmutatni népünknek nem csak jelenét, de egy pillantást vetni jövőjére, holnapi napjára is, segíteni népünknek,

fényszóróval bevilágítani az előre vezető utat — ez minden egyes lelkiismeretes szovjet író feladata."*

A szovjet emberek kommunista nevelésében a szépirodalom mellett igen fontos szerepet játszik a színház és a mozi is. Hatékony eszközök ezek a Párt eszméinek, az új, kommunista erkölcsök alapelveinek, a munkához való új viszonynak terjesztésében.

Országunkban nyolcszáznál is több színház és körülbelül 29 ezer mozi áll rendelkezésére naponta a dolgozók millióinak.

A művészet egyik legrégibb válfaja a színjátszás. A hivatásos orosz színjátszás körülbelül 200 éves multra tekinthet vissza. A szovjet színház nőtt és fejlődött, magáévá tette az orosz és a nyugateurópai klasszikusok legjobb hagyományait, szoros együttműködésben dolgozik szovjet drámaíróinkkal és ugyanakkor elszánt harcot folytat a formalizmus, a dekadencia és más népellenes befolyások ellen.

Színházunk a világ élenjáró színháza lett. A szovjet színház műsortervének, a rendezők és a színészek művészetének eszmei és művészi tulajdonsága igen nagy tökélyre emelkedett. Színházunk jellegzetességei a szovjet társadalom életének új tartalmából és azokból a magasztos feladatokból fakadnak, amelyek munkánk során felmerülnek és melyeket Pártunk és népünk megold.

A marxizmus-leninizmus klasszikusai mindig behatóan érdeklődtek a színház és a drámaírás

---

* *Zsdanov.* A művészet és filozófia kérdéseiről. Szikra 1949. 130. old.

iránt. Marxnak és Engelsnek a művészetre vonatkozó tanításai, koruk drámairásával és a jövő drámairásával kapcsolatos útmutatásaik ragyogó példái annak, miként kell a művészet megnyilvánulásának kiértékelésekor a dialektikus módszereket alkalmazni.

Engels például rámutatott arra, hogy „a történelem értelmét felismerő mély eszmeiség, ... továbbá ... a shakespearei élénkség és valószerűség teljes egybeolvadását valószínűleg csak a jövőben fogják elérni, mégpedig nem a németek". Engels ebben az egybeolvadásban látta a dráma eljövendő felvirágzásának elengedhetetlen feltételét.

„... az eszményi kedvéért nem felejthetjük el a valót, sem Schiller kedvéért Shakespearet" — fogalmazta meg Engels a drámával kapcsolatos nézeteit, Lassallehoz írt levelében 1859-ben.

Marx és Engels levelei és művei zseniális gondolatokat és útmutatásokat tartalmaznak az esztétika legkülönbözőbb kérdéseivel kapcsolatban. Ezeket részben már összegyüjtötték és rendszerbe foglalták, sajnos azonban még csak keveset sajátítottunk el mindebből.

A lenini tükröződés-elmélet, Lenin tanítása a kultúráról és a kultúrforradalomról, az az értékelés, amelyet Lenin adott a mult örökségéről, és ahogyan Lenin meghatározta az irodalom és művészet feladatait a proletárdiktatúráért vívott harc időszakában és a szocializmusból a kommunizmusba vezető átmeneti időszakban — ezek az elvek vezéreljenek bennünket gyakorlati tevékenységünkben is, a marxi esztétika kidolgozásában is.

Lenin mondta, hogy a művészet a népé, tehát el kell hatolnia mély gyökereivel a dolgozó tömegek minden rétegéhez. Értsék és szeressék meg a tömegek a művészetet. A művészetnek egyesíteni kell a tömegek érzéseit, gondolatait és akaratát, fel kell emelnie a tömegeket. A művészet termeljen ki művészeket a tömegekből és nevelje fel őket.

Országunkban valóban új, nagy, kommunista művészetnek kell kifejlődnie.

Sztálin elvtárs személyesen és rendszeresen irányítja a szovjet irodalmat és művészetet, mert ezekben látja a szovjet emberek kommunista nevelésének egyik legfontosabb eszközét. Az írók, rendezők, zeneszerzők, művészek és filmesek Sztálin elvtárssal folytatott személyes beszélgetéseik és találkozásaik alkalmával rendkívül sok értékes és mélyértelmű megjegyzést kaptak a szovjet irodalom és művészet alkotásairól, sok gyakorlati tanácsot és útmutatást további alkotómunkájukhoz.

Az irodalom és művészet legjobb műveit minden évben Sztálin-díjjal tüntetik ki. Ez is bizonyítja, milyen nagy figyelmet fordít a Párt és a kormány kultúrfrontunk legfontosabb szakaszára. A Párt Központi Bizottsága több határozatot hozott az irodalom és művészet alapvető kérdéseiről és ezzel a szovjet művészek alkotó tevékenységét a nép szolgálatának útjára, nagy korszakunkhoz méltó művek létrehozásának útjára irányította.

A SzK(b)P Központi Bizottságának „A «Zvezda» és a «Leningrád» című folyóiratokról", „«A nagy élet» című filmről", „A drámai színházak műsorterveiről és a megjavítás módszereiről", „Mu-

radeli «Nagy barátság» című operájáról" című rendeletei, Zsdanov elvtársnak e határozatokkal kapcsolatban elmondott beszédei és a SzK(b)P Központi Bizottságában a filozófia és zene kérdéseiről tartott értekezletek anyagainak gyüjteményei — mind hatalmas történelmi fontosságú dokumentumok. Ezeknek kell a szovjet irodalom és művészet további fejlödésének az alapját képezniök. Ha ezeket a dokumentumokat nem ismerjük és gyakorlati munkánkban nem alkalmazzuk, akkor nem irányíthatjuk helyesen a művészetet és nem alkothatunk helyes véleményt a szovjet művészet új jelenségeiről.

Ezt tudnia kell a bolsevik sajtó minden dolgozójának, elsösorban pedig a kritikusoknak.

*

Ismeretes, hogy a Szovjetunióban igen kevés olyan szaklap van, amely művészeti kérdésekkel foglalkozik. Pedig a színházak, mozik, klubok és egyéb kulturális intézmények kiterjedt hálózatának mindennapos munkája rendszeres népszerüsítést és elvszerü, tárgyilagos kritikát igényel. Ezért sajtónknak most a lehetö legnagyobb figyelemmel kell a művészet kérdései felé fordulnia.

A központi és helyi sajtóban közölt bírálatok túlnyomó része az új filmekkel, elöadásokkal és színdarabokkal foglalkozik; ritkábban érintik a zene és képzömüvészet kérdéseit; még ritkábban a kabaré és a cirkusz kérdéseit és a legkevésbbé az építészet kérdéseit.

Így ujságainkban a színházi és a filmbírálat a

legelterjedtebb kritikai műfaj, amely művészeti kérdéseket tárgyal.

Milyen a jellege azoknak a film- és színikritikáknak, amelyekkel a központi, köztársasági, területi és járási ujságok sokmilliő olvasója megismerkedik? Milyen szerepet töltenek be ezek a bírálatok?

A bírálatok feladata: segíteni az olvasót, hogy világos és lehetőleg teljes képet kapjon az előadásról vagy a filmről, hogy helyesen értékelhesse ki ezt a művet.

A színikritikával kapcsolatban különböző nézetek alakultak ki. Egyesek azt tartják, hogy a bírálatnak ki kell értékelnie az előadás minden oldalát: a darab minőségét, a rendező, a színészek, a művész, a zeneszerző stb. munkáját. Ez az úgynevezett áttekintő bírálat. Mások azt tartják, hogy a bírálat feladata a színdarab alapeszméjének feltárása, vagyis a színdarab történelmi, társadalmi és politikai jelentőségének megvilágítása; adott esetben minden más szempont csak alárendelt, másodrendű szerepet játszik. Ezen a bíráláton csak egy vezértéma vonul végig. Végül pedig a harmadik fajta bírálatban a színdarab csak alkalom arra, hogy tárgyaival és központi alakjaival kapcsolatban valami egyetemes kérdést vessünk fel. Így például a „Bátorság" című színdarab néhány kritikusa nem foglalkozott a színházi előadás konkrét bírálatával, hanem általánosságban vetette fel a szovjet drámaírás pozitív hősének kérdését.

A bírálat feladatainak hasonló értelmezése egyoldalú és helytelen. A bírálatnak mindenekelőtt tárgyi bírálatnak kell lennie. Összhangban kell

lennie az adott színdarab tárgyával, csakis azt kell elemeznie és megbírálnia, problémákat pedig csakis az adott színművel kapcsolatban szabad felvetnie.

Igen fontos kérdés, hogy mit kell megbírálnunk. A központi vagy a köztársasági ujságnak nem áll módjában a területen vagy a köztársaságban bemutatott minden új előadásról bírálatot közölnie, amint azt például a járási központ ujsága megteheti, ahol rendszerint csak egy színház van. Ezért ezek csak olyan előadásokról közölhetnek bírálatot, melyekhez az ujságnak elvi érdekei fűződnek. Vannak olyan színdarabok, melyeknek nagy eszmei, művészi és nevelő jelentőségük van. Vannak azonban gyengébb vagy hibás színdarabok is. Ezeket bátran és nyiltan kell megbírálni. Ez segíti a nézőt abban, hogy jobban áttekinthesse a bemutatott darabot, a színházat és a drámaírót pedig abban, hogy mielőbb kijavíthassák az elkövetett hibákat.

Másszóval: minden olyan esetben, midőn a művészet valamilyen megnyilvánulása szorosan kapcsolatban áll a nép érdekeivel, az ujságnak a közvéleményt cselekvően kell irányítania, helyes tájékoztatást kell adnia és a Párt és a kormány követelményeinek szellemében kell nevelnie a népet. Akár sikert aratott egy színdarab, akár megbukott, az ujságnak nem szabad sem háttérbe huzódnia, sem hallgatásba burkolóznia.

Az olyan előadásokról és színdarabokról, melyeknél a szerkesztőség feleslegesnek tartja a külön ismertetést, szövegmagyarázó jegyzetet, vagy tájékoztató megjegyzéseket kell közölnie, hogy a szovjet emberek nagy tömegei tudják, mi történik a mü-

vészet terén és a kultúrfronton általában. Emlékeznünk kell Lenin útmutatására, hogy a mi államunk ereje „... a tömegek öntudatában rejlik. Az állam akkor erös, ha a tömegek mindent tudnak, mindenröl véleményt tudnak alkotni és mindent tudatosan tesznek".*

A bírálatnak politikai szempontból mindig és minden esetben elvhünek, publicisztikusnak, érthetönek és meggyözönek kell lennie. Ebböl következik kötelezö érvényü tételünk: a bírálónak jól felkészült embernek kell lennie, aki kítünöen ismeri azt, amiröl ír és világosan tudja, milyen céllal lép fel a sajtóban.

A színikritika szerzöjétöl meg kell követelnünk, hogy alaposan ismerje a színdarabot, az elöadást, a színészek játékát, a rendezö és a müvész munkáját, zenés daraboknál pedig a szövegkönyvet is. A bíráló csak ebben az esetben tudja hibátlanul kiértékelni a színház együttesének és külön-külön az egyes személyeknek alkotómunkáját, csak így tudja helyesen megjelölni további fejlödésük feladatait. Felületes és futólagos benyomások alapján nem szabad bírálatot írni. Emlékezzünk arra, hogy Belinszkij nyolcszor nézte meg a Kis Színház elöadását, hogy helyesen értékelhesse Mocsalov színészi alakítását Hamlet szerepében.

A jó színdarab dícséreténél kerüljük a túlzott rajongást és érzelgösséget. A rossz színdarabot szabad lehúznunk, ezt azonban nyugodtan, harsogás és olcsó szenzációhajhászás nélkül kell megtennünk, a

* *Lenin.* Válogatott müvek. II. köt. Szikra 1949. 267. old.

szerzőnek (és a nézőnek) érthetően kell bebizonyítanunk, hogy miért rossz a darab.

A bírálat szerzőjének az igazsághoz híven, tárgyilagosan, a Párt elveit szem előtt tartva kell írnia, és nempedig egyéni, vagy egy csoport nézeteitől vezettetve. A bíráló elkerülhetetlenül durva hibát vét, ha bírálatát kizárólag saját egyéni ízlésére támaszkodva írja meg. Erről Belinszkij a következőket mondta:

„A «nekem tetszik» vagy «nekem nem tetszik» kifejezéseknek csak akkor van súlyuk, ha ételről, borról, vadászkutyáról stb. van szó; ezeknek a kifejezéseknek ilyen esetben tekintélyük is lehet. Olyan esetekben viszont, amikor a tudomány, a történelem, a művészet vagy az erkölcsösség jelenségeiről van szó, olyankor semmifajta *én*, aki önkényesen és bebizonyíthatatlanul, csak saját érzése és véleménye alapján bírál" nem szolgálhat helyes tudományos következtetések alapjául. „Bírálni annyit jelent, hogy részletjelenségből keressük és feltárjuk az általános törvényeket... melyeknek révén és melyeken keresztül az a jelenség létrejöhetett. A részletjelenségnek meg kell határoznia eszméjéhez való élő és szerves viszonyának a fokát."*

A bíráló személyi véleménye csak akkor lesz tárgyilagos, ha kitűnően ismeri az anyagot és azt a marxi-lenini tudomány szemszögéből értékeli ki.

Ilyen vonatkozásban világos példát mutatnak Marxnak és Engelsnek a színházról és a drámairo-

---

**Belinszkij.* Válogatott művei. Beszéd a kritikáról. 235. old. (oroszul).

dalomról szóló cikkei és levelei (különösképpen levelezésük Lassalle-lal), Lenin cikkei és levelei az irodalomról, így Lev Tolsztojról, valamint Sztálin elvtársnak a filozófia, történelem és politika kérdéseivel kapcsolatos vita-cikkei és bírálatai.

Bírálóinknak és kritikusainknak mélyrehatóan kell ismerniök Belinszkij színházi cikkeit és bírálatait Gogoly „Házasság" és „Játékosok" című színműveiről, Polevoj darabjairól, Shakespeare, Racine és Schiller tragédiáiról, Molière vígjátékairól, a pétervári és moszkvai színházakról, Mocsalov és Karatigin játékáról, valamint Dobroljubov cikkeit Osztrovszkij színdarabjairól. Valamennyi felsorolt mű példaképe a XIX. század közepe igazán forradalmi-demokratikus bírálatainak és publicisztikájának.

A 90-es évek végén és a 900-as évek elején Gorkij is írt színházi bírálatokat a vidéki ujságok hasábjain („Nyizsegorodszkij lisztok", „Szamarszkaja gazeta", „Ogyesszkije novosztyi"). Goethe „Faust"-jának, Hauptmann „Naplemente előtt"-jének, Tolsztoj „A sötétség hatalma" és E. Rostand „Cyrano de Bergerac" című müveinek előadásáról írt bírálatai, az akkori idők egyes színdarabjairól írt véleményei és a színházi életről írt megjegyzései (nem beszélünk Gorkij utolsó, „A színdarabokról" című cikkeiről) mind nagyon érdekesek számunkra.

A Párt Központi Bizottságának az ideológiai kérdésekkel kapcsolatos okiratai klasszikus példái annak, miként kell az irodalom és a művészet jelenségeit megítélni.

Hogyan történhetett hát meg, hogy színpadjain-

kon politikai szempontból káros és népellenes művek kerültek színre?

Azért történt ez meg, mert néhány alkotó dolgozónk, az irodalmi szervezetek és művészeti intézmények vezetői elszakadtak a néptől és elfelejtették, hogy irodalmunk és művészetünk a szocialista állam hatalmas eszköze a szovjet emberek, de különösképpen az ifjúság nevelésében; elfelejtették, hogy őket egész munkájukban a szovjet rend éltető alapjának, a szovjet rend politikájának kell vezetnie.

A világ élenjáró irodalmának és a világ élenjáró művészetének, a szovjet irodalomnak és művészetnek az ereje abban rejlik, hogy a művészi alkotás szerzőjének nincs és nem is lehet más érdeke, csak az, ami a népnek is és az államnak is érdeke.

„Drámaíróinknak és rendezőinknek — mondja a SzK(b)P Központi Bizottságának «A drámai színházak műsorterveiről és megjavításuknak módszereiről» című rendelete — az a hivatása, hogy tevékenyen résztvegyenek a szovjet emberek nevelésében, megfeleljenek azok magas kultúrigényeinek, neveljék a szovjet ifjúságot bátorrá, életvidámmá, odaadóvá Hazájuk iránt és olyanná, aki hisz a mi ügyünk győzelmében, nem fél az akadályoktól és alkalmas minden nehézség leküzdésére. Ugyanakkor a szovjet színháznak be kell bizonyítania, hogy ezek a tulajdonságok nem egyes, kiválasztott emberek és hősök sajátosságai, hanem sokmillió szovjet emberé."

Ezek a tulajdonságok jellemzik a szovjet művészet és irodalom igazi műalkotásait.

Ideológiailag káros irodalmi művek leközlése,

a „Zvezda“ és a „Leningrád“ című folyóiratokban, ízetlen és eszmenélküli színdarabok bemutatása színházainkban, a film dolgozóinak könnyelmű és felelőtlen viszonya a fontos történelmi és korszerű filmek bemutatásával szemben, a zene formalista eltorzítása és Muradeli „Nagy barátság“ című operájának bukása — mindezek olyan negatív jelenségek az ideológia frontján, melyeket nem a hivatásos bírálók, hanem a Párt Központi Bizottsága tárt fel. Kritikánk és sajtónk képtelennek bizonyult rá, hogy idejében tárja fel és jelentse ezeket a betegségeket a Pártnak.

A SzK(b)P Központi Bizottságának 1946 augusztus 26-i, „A drámai színházak müsorterveiről és megjavításuk módszereiről“ című rendelete rámutat arra, hogy a színházak müsorterveinek ki nem elégítő állapotát — más okokkal együtt — az elvszerű, bolsevik színikritika hiánya magyarázza.

A szakemberek nálunk igen ritkán lépnek fel színikritikusokként. Ezenkívül az ujságok és a folyóiratok nem segítik érvényesülésre azokat az új embereket, akik alkalmasak a színházi művészet jelenségeinek helyes és tárgyilagos értékelésére. Néhány bírálónkat a színdarabok és színművek értékelésében nem a művészet fejlődésének érdekei, nem az állam és a nép érdekei vezetik, hanem egyes baráti csoportok érdekei vagy egyéni érdekek. A színházi bírálatokat gyakran tapasztalatlan emberek irják; a színdarab tárgyilagos megvitatását gyakran olyan szubjektív és önkényes értékelés helyettesíti, mely nem felel meg a színdarab valódi jelentőségének és színvonalának. Néha olyan bírálatokkal is

találkozunk, melyeket zavaros, az olvasó számára érthetetlen nyelven írtak.

A SzK(b)P Központi Bizottsága szigorúan bírálja azokat a központi ujságokat, melyek lebecsülik a színházi előadások hatalmas nevelő jelentőségét és lapjaikon csak igen jelentéktelen helyet biztosítanak a művészet kérdéseinek.

Az elmondottakból a legkomolyabb következtetést kell levonnunk és határozott mértékben fokoznunk kell a színházi bírálatok minőségét. Elsősorban a legfőbb dologra kell emlékeztetnünk: bírálatunk nem lehet pártszerűtlen. Lenin 1905-ben ezt írta a „Pártszervezet és pártirodalom" című cikkében:

„Az irodalomnak pártirodalommá kell lennie. A polgári erkölcsök... ellensúlyozására — a szocialista proletariátusnak fel kell állítania a *pártirodalom* elvét, ki kell építenie és a lehető legteljesebb és legtisztább formában kell valóra váltania ezt az elvet."*

Az irodalom pártosságának alapelve abban áll, hogy az irodalom nem lehet valami személyi, egyéni ügy, mely független a proletariátus egyetemes ügyétől.

„Le a pártatlan írókkal! Le az irodalmi Übermenschekkel! — mondta Lenin. — Az irodalmi munkának az egyetemes proletármunka *részévé* kell lennie..."**

A Szovjethatalom évei folyamán Pártunk az

---

* *Lenin.* Az irodalomról. Szikra 1949. 10. old.
** Ugyanott. 11. old.

írók, bírálók, művészeti dolgozók új kádereit képezte ki és nevelte fel. Az SzK(b)P Központi Bizottságának az irodalom és művészet kérdéseire vonatkozó ismert rendeletei után észrevehetően megjavult a színikritika. A színművek és színdarabok bírálatait elvszerűbben, minőségileg jobban és tárgyilagosabban írták meg. A *Pravdá*-nak és a *Kultura i zsizny*-nek az új szovjet színművekről és színdarabokról, valamint a legutóbbi jelentősebb filmekről írt cikkei kiemelkedő szerepet játszottak a színikritika általános színvonalának emelésében.

Ezzel a jelenséggel nemcsak a *Szovjetszkoje iszkusszstvo*, a *Lityeraturnaja gazeta*, a *Komszomolszkaja pravda*, a *Trud* és egyéb ujságok munkájában találkozhatunk: az utóbbi időben a vidéki sajtó is több olyan fiatal és tehetséges színházi bírálót szerepeltetett, akiknek cikkei a nézőket és a művészeti dolgozókat a Bolsevik Párt követelményeinek szellemében nevelik. Ilyen cikkek kezdtek megjelenni például a *Krasznij Krim*, a *Cseljabinszkij rabocsij*, a *Gorkovszkaja kommuna*, az *Uralszkij rabocsij*, a *Groznyenszkij rabocsij*, a *Sztálingradszkaja pravda*, a *Krasznoje znamja* (Harkov), a *Szovjetszkaja Latvija* című és egyéb ujságokban is.

Sajnos a gyakorlatban még vannak olyan esetek, hogy komolytalanul és felületesen értékelik a művészeti alkotásokat: tapasztalható még a politikátlanság, a formalizmus, a burzsoá kultúra előtti hajbókolás jelensége, az áltudományos újítás bátorítása stb. is. Néha a bírálatokat — különösen vidéken — teljesen járatlan szerzők írják. Egyes szerkesztőségek elfelejtik, hogy a silány bírálat csak a nézők fél-

revezetése és az ujság hitelének megrontására alkalmas.

A bírálónak minden színdarabban meg kell találnia a legérdekesebb és a legfőbb gondolatot, rá kell mutatnia a darab, a rendezők és a színészek érdemeire és hiányosságaira. A bírálat megírásakor köteles véleményét és bírálatát tényekkel alátámasztania, a színdarab szereplőit a színészek teljesítményét és a rendező kiértékelését pedig a való élethez és a gyakorlathoz kell mérnie. Gondolatait úgy kell kifejeznie, hogy azt *minden olvasó* megértse, ne csak a kiválasztottak.

Vegyük példaképül nagy kritikusaink, Belinszkij, Dobroljubov, Csernisevszkij bírálatait, vegyük példaképül a marxizmus-leninizmus klasszikusainak cikkeit. Ezek közül sok 50—100 évvel ezelőtt íródott. Azóta az élet alapjaiban megváltozott, az emberek megtanulták mélyrehatóbban és jobban megismerni a társadalmi fejlődés törvényeit, minden megváltozott — de nagy tanítóink cikkei a mai napig is klasszikus példaképek maradtak.

Ezzel kapcsolatban idéznünk kell Zsdanov elvtársnak a SzK(b)P Központi Bizottságában, a szovjet zene müvelőinek tanácskozásán elmondott szavait:

„A nép — mondta Zsdanov elvtárs — annak alapján értékeli ki a zenemü színvonalát, hogy milyen mélyértelmüen fejezi ki korunk szellemét, a nép szellemét, milyen mértékben hat a nagy tömegekre. Mi is az, ami olyan zseniális a zenében? Egyáltalán nem az, amit csak egyvalaki, vagy csak az esztétikai gourmandok kis csoportja tud értékelni.

Egy zenemű annál zseniálisabb, minél tartalmasabb és mélyértelmübb, mennél kevésbbé mesterkélt, mennél többen értik meg, mennél több embert tud fellelkesíteni. Nem minden érthető, ami zseniális, de igazán zseniális minden, ami érthető és annál zseniálisabb, mennél érthetöbb a nép nagy tömegei számára."*

Állandóan, nap-mint-nap tanulnunk kell a forradalmi-demokrata irodalom nagy klasszikusaitól, tanulnunk kell tanítóinktól és vezéreinktől — Marxtól, Engelstől, Lenintől, Sztálintól — hogy olyan stílusban tudjunk írni a nép számára, amelyet milliók megértenek. Meg kell vallanunk: még igen rosszul írunk. Rengeteg tény erösíti meg ezt az eléggé szemmellátható igazságot.

Felsorolunk néhány beszédes példát a rossz színikritikák közül.

A penzai *Sztálinszkoje znamja* című ujság rendszerint igen gyenge, lompos irodalmi stílusú, ezenfelül teljesen helytelen bírálatokat közöl. Mindegyik bírálatában ezek a kifejezések ismétlödnek: „sikerült szereplö", „érdekes szereplö", „sokáig emlékezetes szereplö", „mély benyomást gyakorló szereplö", „a színész könnyelmüen fogta fel az alakítás munkáját" stb. A bírálat sablonos meghatározások unalmas halmazává süllyed. Ha eszméről is szó esik, akkor is csak a színdarab eszméjéről beszélnek. A színházról egy szóval sem tesznek említést. Az illető ujság hasábjain az elvi kritikát gyakran az

---

* *A szovjet zene müvelöinek tanácskozása a SzK(b)P Központi Bizottságában.* Gyüjtemény. 143. old. (oroszul).

egyes szereplők elleni durva kirohanás váltja fel. Érthető, hogy ez jogos méltatlankodást vált ki az olvasókból és kétségessé teszi a bíráló tárgyilagosságát, elviségét.

F. D. kritikus például ezt írja a „Régi barátok" Tonyáját alakító színésznöről:

„Széltében-hosszában azt hangoztatják, hogy Tonya szép, de mi nem hisszük el, mert látjuk öt a színpadon. A szerelmes ifjak párbeszédei szárazak, úgy hatnak a darabban, mintha Tonyát gúnyolnák... Sem beszélni, sem mozogni nem tud a színpadon: úgy ugrál, mint egy tücsök. A színház becsapott bennünket is, a szerzöt is. Érthetetlen, hogy ennek a központi szereplönek az alakításánál miért esett a választás éppen N. színésznöre."

Másik két színészünkröl meg ezt írja F. D.:

„Éveik száma gátolta annak a naivságnak a tolmácsolását, mely nélkül a szereplö csak élettelen másolata az eredeti alaknak."

A bíráló emellett lényegében semmit sem mond a darab hiányosságáról és érdemeiröl.

Az ujság tapintatlanságának különösen élénk megnyilvánulása A. G. bíráló „figyelmeztetése" az egyik színész felé, aki a bíráló véleménye szerint ügyetlenül alakította Labinszkij jelentéktelen szerepét a „A tenger vándorai" cimü darabban. A bírálat szerzöje úgy vélte: az ujság hasábjain keresztül megfeñyegetheti a színészt, hogy ha ezentúl is így fog játszani, akkor az SzK(b)P KB határozata értelmében könnyen „eltávolíthatják az élenjáró szovjet müvészet berkeiböl és lomtárba tehetik".

A nyomtatásban megjelent hasonló bírálatok

nemcsak a bírálónak, hanem az illető ujság szerkesztőjének alacsony politikai és kulturális színvonalára is vallanak.

Az ogyesszai *Bolsevisztkoje znamja* 1948 január 16-i számában A. N. bíráló I. Franko „Elorzott boldogság" című darabjáról írt cikkének végén így jellemzi a színészegyüttes munkáját:

„Amit a színház tett, arról tanúskodik, hogy legjobb úton van a siker felé. A színháznak azonban minden lehetősége megvan, hogy a színdarab csengését még magasabbra fokozza ... Le kell küzdenie azt az ellentmondást, ami Franko drámájának tragikus kézirata és a szereplők, valamint a főszereplő alkotó egyéniségének melodrámaszerü színhatása között mutatkozik."

Mit nyujthat a színháznak és az olvasóknak ez a fellengző, értelmetlen frázishalmaz?

„Az idegen gyermek" című színdarab bemutatója után a *Kamcsatszkaja pravda* azt írta, hogy a Pribilov szerepét alakító színész „visszataszító benyomást teremt" a nézőre.

Kozsemjakin bíráló az *Adigejszkaja pravdá*-ban így jellemezte „A béke szigete" egyik szereplőjének játékát:

„Meg kell említenünk, hogy Patrinnak nem sikerült megfognia a szerep minden árnyalatát. Túl nyiltan játsza a szerepet és szükségtelen nyiltságot érzékeltet ott, ahol a játékban pszichológiai fordulatra van szükség." „Jól alakította P. Majorov Lampert grófot. Sikerült V. Maliseva Cathrine szerepe. Kifejező és élethü I. Hoh «Ba-ba, japán kapitány» szerepében" stb.

Más ujságokban ezt olvashatjuk: „Rezvij, Szolovjev és Szkvorcov egyhangúan játszották szerepüket." *(Pravda Szevera.)*

„Végeredményben miért szükséges Milajevnek kétszer egymásután elájulnia? Talán szívbajos?" *(Marijszkaja pravda.)*

A bírálat sok ujságban abból áll, hogy újra elmesélik a darab tartalmát, de a színészek és a színház munkájáról csak igen keveset, vagy egyáltalán nem beszél.

A bírálatban a színdarab értékelésének szervesen a mü elemzéséből kell fakadnia. Értékelésünket nem szabad rákényszerítenünk az olvasóra. A bírálatban kifejtett tényeknek arról kell meggyözniök az olvasót, hogy a színdarab éppen a bírálatot érdemli meg és nem mást. Ha például a bíráló terjengösen és unalmasan meséli el a darab tartalmát, de semmit nem beszél a színészek és a rendező munkájáról, hanem váratlanul azzal fejezi be, hogy „az elöadás kidolgozása egészében véve nyers és sok benne a fogyatékosság", akkor az olvasó nem érthet egyet a bírálóval. Ez természetes is, hiszen a bíráló „elfelejtette" bevezetni az olvasót a színház alkotó laboratóriumába.

A bírálónak mindíg önálló írói szempontból kell tárgyalnia mindazt, amiröl ír.

„Az orosz bírálat — mondta Csernisevszkij — nem hasonlíthat a kényeskedö, finomkodó, mellébeszélö és üres francia tárcacikkekhez. Ez a mellébeszélés és kicsinyeskedés nem felel meg az orosz közönség ízlésének és nem egyeztethetö össze azzal

az élénk és világos meggyözéssel, melyet közönségünk teljesen jogosan követel meg kritikusainktól."*

A kritikának szenvedélyesnek, szükség esetén pedig élesnek is kell lennie. A bírálónak adott esetben tudnia kell lelkesedni, sőt erösen felháborodni is. „Ha ártalmas dolgokról «harag» nélkül írunk — unalmasan írunk."**

Meg kell említenünk, hogy nemcsak a bírálónak, hanem a szerkesztőnek is alaposan kell ismernie azt a cikket, melyet az ujságban megbírálnak. Előfordulnak olyan esetek, hogy még a legtekintélyesebb ujságainknál is, hogy mert vakon bíztak a bírálóban és egy-két szerkesztöségi irodalmi munkatársban, helytelen bírálatot közöltek. Utólag aztán kiderült. hogy sem a szerkesztő, sem a szerkesztőbizottság tagjai, sőt az irodalmi és müvészeti rovat vezetője sem ismerte a bírált müvet.

Előfordul olyan eset is, hogy az ujság idöelött, „elölegképpen" felmagasztalja a darabot, aztán pedig kiderül, hogy a darabot be kell tiltani és le kell venni a müsorról.

A szerkesztö közönye a müvészet kérdései és a kritikus megválasztása iránt rendkívül ostoba helyzetbe sodorhatja az ujságot. Szemléltető példa történt ezzel kapcsolatban nemrégiben a *Scserbakovszkaja pravdá*-nál. Egy bizonyos F. K. nevü bírálónak már jelent meg bírálata ebben az ujságban. A szerzö kihasználta ezt a körülményt, hogy a szerkesztöség nem ellenörzi cikkeit. Arcátlanul kezdte

---

* *Csernisevszkij.* Az öszinte kritikáról. 174. old. (oroszul).
** *Lenin* Müvei. XVI. kot. 73. old. (oroszul).

kiírni más ujságok és folyóiratok cikkeit és azokat sajátjaiként adta be. Az ujság szerkesztősége pedig, jóhiszeműségében megtürte a lap hasábjain F. K. becstelen müködését.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy még akad egynéhány olyan gazember, aki csak a kellő pillanatot várja, hogy a nemtörödöm szerkesztőnek felajánlhassa szolgálatait. A bírálat szerzőjével jó előre és alaposan meg kell ismerkednünk mielőtt felelősségteljes cikkek megírásával bíznánk meg. Az ujságok szerkesztőségei, és elsősorban a szerkesztők vonjanak be munkájukba bátrabban és mennél nagyobb számban ifjú bírálókat, s neveljenek belőlük igazi pártujságírókat.

*

Nagy és komoly anyag foglalkozik az irodalmi bírálat történelmével és elméletével. Nagyszerü példaképeink a marxizmus-leninizmus klasszikusainak és az orosz forradalmi demokratáknak bíráló cikkei. Modern kritikánk is gazdag anyagot gyüjtött össze és egész sereg marxista-leninista kritikai müvet alkotott.

Ugyanakkor el kell ismernünk, hogy a bírálat egyik igen elterjedt müfaját, az ismertetést eddig még nem világították meg tudományos, történelmi és elméleti alapon. Az ismertetést sokan „alacsonyabbrendü kritikának" tartották és tartják még ma is, azt állítva, hogy az ismertetésnek nincs önálló jelentősége, nincs különösebben érdekes mondanivalója. Ez a vélemény teljesen helytelen.

Jelen írásunkban meg sem kíséreljük, hogy va-

lamennyire is teljes választ adjunk erre a fontos kérdésre. Viszont teljesen helyénvaló, ha megemlítünk ezzel kapcsolatban néhány történelmi tényt.

A színdarab-ismertetés mint önálló irodalmi müfaj a XVIII. században született. A színikritika történelmének tanulmányozását a színdarab-ismertetés történelmének tanulmányozásával kellene kezdenünk, mely a kritikai tevékenység elsödleges formája a színmüvészet terén (vagyis már az elsö folyóiratok és ujságok megjelenésének pillanatára kell visszamennünk, melyeknek hasábjain foglalkoztak a társadalom szellemi életének, így a színháznak fontosabb eseményeivel is).

Az elsö orosz színdarab-ismertetések alig különböztek a terjedelmesebb krónikáktól: rendszerint a színdarab és a színészek játékának elragadtatott leírására szorítkoztak. A hivatásos színjátszás fejlödésével a hazai drámai ismertetés a színikritika egyik legnépszerübb formája lett, mélyrehatóan és minden szempontra kiterjedöen méltatta mind a színdarabot, mind a színészek játékát, a rendezö munkáját, a müvészi kivitelezést stb.

Egyetlen példát hozunk csak fel, hogy elképzelhessük, milyen utat tett meg fejlödésében 180 év alatt az orosz színdarab-ismertetés. 1770-ben Dmitrevszkij színész Moszkvában vendégszerepelt. Az akkori idök bírálója egy folyóiratban így írta le ezt az eseményt:

„D.... úrnak az orosz udvari színház színészének ideutazása akkora port vert fel, hogy az egész városban másról sem beszéltek, csak róla. Valóban, Moszkva lakói dicsö színészt csodálhattak

meg benne. A «Semmire»-ben Oszkold-ot játszotta és minden nézőt lebilincselt. A «Jevgenyij» című vígjátékban Clarendon grófot alakította. Művészete, melyel ezt a szerepet alakította, arra kényszerítette a nézőket, hogy háromszor kérjék az előadás megismétlését. Ez végül kielégítette őket. Mindegyik előadás újabb elragadtatást váltott ki; úgy tünt, hogy D... úr művészete fokozatosan megnövekedett. Igazságos dícsérettel tartozunk D... úrnak a vígjáték tolmácsolásáért; D... úr az eredeti szöveg minden szépségét megőrizte az orosz nyelvben is. D... úr ezenkívül még Viseszlavot és Revnyivijt is játszotta, ami szintén minden dícséretet megérdemel... A színházban annyi néző gyült össze, hogy a kevés férőhely miatt sokan nem kaptak jegyet, jóllehet néhányan el is késtek. Végülis azzal fejezhetjük be az egészet, hogy D... úr elbüvölte a moszkvaiakat, elragadtatta őket és arra kényszerített bennünket, hogy legalább két hónapig csak róla beszéljünk."*

Ilyenek voltak az első ismertetések, melyekben a bírálót és a krónikust nem választhatjuk el egymástól, ilyenek azok az ismertetések, melyek lényegükben még semmiféle kritikát nem tartalmaztak.

1808-ban indult meg a *Dramatyicseszkij vesztnyik* című első orosz színházi folyóirat. Történészeink ettől az évtől számítják az orosz színházi szakirodalom korát.

A színikritika gyengébb volt, mint az irodalmi.

---

* *Az orosz színikritika születése.* Gyüjtemény. 32. old. (oroszul).

Ennek az volt az oka, hogy az orosz színház elmaradt fejlődésében az irodalomhoz képest. De az időszaki színházi sajtó általában mégis helyesen fejezte ki az orosz színház állapotát és sokban elősegítette annak fejlődését.

Az orosz színházi sajtó fennállásának kezdete óta hatalmas és igen értékes anyagot halmozott fel, melynek tanulmányozása és felhasználása nélkül nem alkothatjuk meg az orosz színház valódi és teljesen tudományos történelmét.

Szovjet sajtónkban minden színdarab-ismertetésnek a nép kommunista nevelésének ügyét kell szolgálnia és ezért azt a legkomolyabban kell felfognunk.

A Párt Központi Bizottsága történelmi okiratokkal fegyverezett fel bennünket az ideológiai kérdések terén. Feladatunk: megtanulni a forradalom nagy vezéreitől, Marxtól, Engelstől, Lenintől, Sztálintól és a Párt Központi Bizottságától a kritika bolsevik stílusát és kinevelni az új irodalmi és művészeti szakkádereket.

Lenin valamennyi művészet közül a filmet tartotta a legfontosabbnak, de rámutatott arra, hogy addig amíg a film aljas spekulánsok tulajdonában volt, több kárt jelentett, mint hasznot; gyakran elrontotta a tömegeket undorító tartalmával.

A film a művészet legfiatalabb válfaja. Mindössze 55 éves. Az első filmet 1895-ben mutatták be. E rövid idő alatt a mozi a technika rohamos fejlődésének következtében nagyot haladt előre. Ugyanakkor mély szakadék szakította két politikai táborra a filmművészetet. A burzsoá országokban a film a

töke érdekeit, a szovjet szocialista országban pedig a dolgozó tömegek érdekeit szolgálja.

A modern burzsoá filmgyártás teljes egészében kiszolgálja a finánctőkét s nyiltan terjeszt reakciós eszméket, erkölcstelenségekèt és babonákat.

Amerikában, Angliában, és Franciaországban rendkívül súlyossá vált a haladó müvészek helyzete.

Eric Stroheim, az egyik legnevesebb hollywoodi filmrendező, aki az utóbbi években áttért az amerikai tucatfilmek készítésére, néhány évvel ezelött ezt írta:

„Ha megkérdeznek, miért csinálok ilyen filmeket, akkor szégyenkezés nélkül felelem: egyesegyedül azért, mert nem akarom, hogy családom éhenhaljon. Olyan helyzetben vagyok, mint az a sok elsörendü zenész, aki kénytelen jazz-zenekarban játszani, hogy éhen ne haljon."

A másik nagy müvész, René Claire francia rendező, aki szintén szórakoztató filmek gyártására specializálta magát, ezt írja országa filmgyártásáról:

„A filmgyártás etikáját és esztétikáját kizárólag a kassza határozza meg. Ha a film urai, gazdái megtudnák, hogy a bevétel növelése érdekében olyan filmeket kell gyártani, melyekben idomított békák szerepelnek, akkor békákat kezdenének idomítani és velük készítenének filmeket. A «legtehetségesebb» békákat pedig — egyenlö értékünek tartanák az arannyal."

René Claiman, akit „Harc a sinekért" cimü filmje után nálunk is jól ismernek, igy irja le a filmgyártás viszonyait a mai Franciaországban:

„Figyeljék meg, hogy a filmgyárak tulajdono-

sainak szép, jólkészített szcenáriumokat kell bemutatnunk, ha fel akarjuk kelteni az érdeklödésüket, olyanokat, melyek bövelkednek a szép és hangzatos szólamokban. Meséljünk nekik arról, hogy a villamos kisiklik és beleszalad a virágkereskedés kirakatába, mire a szöke virágáruslány beleszeret a villamosvezetöbe. A filmgyár tulajdonosa minden bizonnyal bekapja a horgot. Ha azonban a munkaközvetítöről, vagy a leszerelése után hazatért katona sorsáról, vagy más hasonló «rémségről» mesélünk neki, azonnal felszólít minket, hogy takarodjunk szobájából."

Ilyen a film szerepe a burzsoá országokban, ilyen a müvészet helyzete a kapitalizmusban általában.

A szovjet film a világ élenjáró filmje. Fölénye abban rejlik, hogy sokmillió szovjet embernek segít életét átállítani az új, kommunista alapelvekre, müveiben pedig ugyanakkor az egész haladó emberiség vágyait fejezi ki. Hogy a szovjet filmmüvészet a valóságot fejezi ki, annak legékesebb igazolása a következö külföldi példa: az egyik bolgár falu parasztjai több alkalommal is nagy érdeklödéssel nézték meg „Szovjet Kirgízia" cimü dokumentfilmünket és ennek a filmnek az alapján tanulták meg, mit is jelent a szocializmus a valóságban.

A Párt és a kormány, Sztálin elvtárs pedig személyesen is igen nagy gondot fordít a szovjet filmgyártásra. A Párt 1919 óta (Határozat a filmgyártás államosításáról) majdnem minden kongresszusán és sok rendkívüli értekezleten vitatta meg a szovjet filmgyártás kérdéseit s minden alkalommal

olyan határozott útmutatásokat adott, melyek előremozdítják filmművészetünk további fejlődését.

A XIII. (1924 májusi) pártkongresszuson Sztálin elvtárs beszámolt a Központi Bizottság munkájáról. Beszámolójában röviden jellemezte az akkori filmgyártás állapotát és ezt mondta: „... Rosszul áll a film ügye. A film a tömegagitáció hatalmas eszköze. A feladat — kezünkbe venni ezt az ügyet.“*

Sztálin elvtársnak ez az útmutatása döntő lökés volt a filmgyártás új fellendüléséhez. 1927-ben, a SzK(b)P XV. kongresszusán Sztálin elvtárs újból felvetette a film kérdését:

„Úgy gondolom, hogy a vodka fokozatos csökkentésével lehetne kezdeni és vodka helyett olyan jövedelmi forrásokat lehetne bevezetni, mint a rádió és a mozi. És kérdem, miért nem vehetnénk kezünkbe ezeket a fontos eszközöket és miért nem bízhatjuk ezt az ügyet olyan bolsevik rohammunkásokra, akik sikerre vihetnék azt és végül a vodkaügy felszámolását is lehetővé tennék?“**

A felszólalás eredményeképpen a kongresszus megfelelő határozatot hozott és 1928-ban összehívták a mozik ügyében az első országos tanácskozást, amely kijelölte a mozi további fejlődésének konkrét útjait-módjait. A XVI. és XVII. pártkongresszuson Sztálin elvtárs ismét foglalkozott a film kérdéseivel, jellemezte annak növekedését és fejlődését.

1935 január 11-én, a szovjet filmgyártás 15. év-

---

* *Lenin—Sztálin.* Párt és pártépítés. Szikra 1950. 520. old.

** *A SzK(b)P XV. kongresszusának gyorsírói jegyzeteiből.* Goszpolityizdat 1928. 58. old. (oroszul).

fordulójának ünnepén Sztálin elvtárs felhívást intézett a film dolgozóihoz és ezt írta:

„A film a Szovjethatalom kezében hatalmas, felbecsülhetetlen erő.

A film páratlan lehetőségekkel rendelkezik, mert szellemileg hat a tömegekre. A film segíti a munkásosztályt és annak Pártját a dolgozók szocialista szellemben való nevelésében és a tömegek megszervezésében a szocializmusért vívott harcra. A film növeli a tömegek kultúráját és politikai harcképességét.

A Szovjethatalom új sikereket vár Önöktől — új filmeket, melyek a «Csapajev»-hez hasonlóan dícsőítik a Szovjetunió munkásainak és parasztjainak történelmi jelentőségű harcát a hatalomért, mozgósítanak az új feladatok megoldására és emlékeztetnek eredményeinkre is, a szocializmus építésének nehézségeire is.

A Szovjethatalom azt várja Önöktől, hogy művészeik bátran behatoljanak a művészet «legfontosabb» és legtömegesebb új területére, a film területére.“*

Sztálin elvtárs a film művészeivel történt számos találkozása és beszélgetése alkalmával sok értékes útmutatást és tanácsot adott, melyek a szovjet filmművészet tökéletesítésének hatalmas ösztönző erőivé váltak.

Sajtónknak szem előtt kell tartania, hogy a Párt és Sztálin elvtárs hatalmas jelentőséget tulajdonít a filmgyártásnak, mely a szovjet nép kommunista ne-

---

* *Pravda.* 1935. január 11.

velésének eszköze. Ezért példásan kell foglalkoznia a mozi népszerüsítésével és bírálásával.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a legjobb szovjet filmek, például a „Patyomkin páncélos", az „Anya", a „Csapajev", a „Lenin 1918-ban", az „Ifjúságom", az „Eskü", az „Egy életen át" és sok más film igen nagy szerepet játszott a nép nevelésében.

Sajnos, gyakran nem tudjuk eléggé hatásosan felhasználni ujságírói szavunk erejét — nem tudjuk érthetően és meggyőzően a nézőtömegekhez juttatni azokat a gondolatokat, azokat a müvészi igazságokat, melyeket a szovjet filmek tartalmaznak.

Helytelen lenne tagadni, hogy a filmbírálatok eszmei és építő színvonala az utóbbi években jelentősen emelkedett nálunk. A központi és helyi sajtó lapjain mélyrehatóan és helyesen világítottak meg minden jobb szovjet filmet.

Vannak azonban olyan ujságaink is, melyeknek szerkesztőségeiben a filmkritikát még mindíg olyan másodrendü müfajnak tartják, melynek nincs komoly politikai jelentősége. Ezért helytelenül választják meg a bírálókat, nem támasztanak magas igényeket munkájukkal szemben stb.

A szerzőnek jól kell ismerni mind magát a filmet, mind az adott film elökészítésére vonatkozó irodalmi és egyéb anyagot is, hogy bírálata jóminőségü és érdekes legyen.

Értenie kell a film eszmei tartalmának helyes tolmácsolásához, a müvészi kifejezés és az egyes személyek valószerüségének kiértékeléséhez és tárgyilagos bírálatot kell adnia az egész müvészegyüt-

tes, a rendező, a szövegkönyv írója, a zeneszerző és az operatör munkájáról.

Nem szabad bírálatot írnunk, ha csak felületesen ismerjük a filmet. Sztálin elvtárs Vorosilov elvtárssal folytatott egyik beszélgetésekor ezt mondta: „Általában úgy gondolom, hogy a jó filmeket többször is meg kell nézni. Egyszeri látás után nehéz teljesen megérteni, mire gondolt a rendező és mit akart mondani a vásznon."*

Ez a megjegyzés is bizonyítja, milyen nagy jelentőséget tulajdonít Sztálin elvtárs a filmművészetnek, mennyire tiszteli a film dolgozóit. Bírálóinknak és szerkesztőségi dolgozóinknak emlékezniök kell Sztálin elvtárs szavaira, midőn filmkritikát írnak és közölnek.

Ujságaink filmkritikái abban különböznek színikritikáinktól, hogy a bírálók rendszerint kevésbbé ismerik a film sajátosságait. Ezért többnyre csak a film tartalmának elmondására korlátozzák tevékenységüket és ismertetésük végén egészen általános méltatást adnak. Így előfordulhat, hogy a filmbírálat nem is annyira elemzi a filmet, mint inkább tájékoztatást közöl róla.

Mit adhat például az olvasónak az a bírálat, mely részletesen ismerteti az „Elefántcsonttorony" című film tartalmát és befejezésül úgy vélekedik róla: „Az első észt filmben még több hiba van, kiérezzük a színészek elfogódottságát, akik most először szerepelnek a vásznon. A film azonban mély

* *A Párt és a mozi.* Goszpolityizdat 1939. 54. old. (oroszul).

benyomást gyakorol a nézöre. Említésreméltó Laurnak, az Észt SzSzK népmüvészének és a professzor lányát alakító L. Laats ifjú színésznönek a játéka, G. Rappoport, a film rendezője helyesen oldott meg több érdekes, drámai szempontból kiélezett képet és általában helyesen vitte vászonra a színdarab szerzöjének gondolatait." *(Vorosilovgradszkaja pravda)*

Világos, hogy ezekből a szavakból nem tudunk képet alkotni sem a film érdemeiről, sem hiányosságairól.

Ugyanerröl a filmröl egy másik bíráló a darab tartalmának ismertetése után ezeket mondja: „A filmet mély, igazi optimizmus és a szovjet valóságunkba vetett hit hatja át. Az „Elefántcsonttorony" cimü film a színészek, a szcenárium irójának és a rendezönek kétségtelenül alkotó sikere." *(Grodnyenszkaja pravda)*

Megoldhatatlan rejtély marad az olvasó elött, hogy tulajdonképpen miért is aratott sikert a film. A bíráló csak jelenti a sikert, de semmit nem mutat és bizonyít abból.

Akadnak olyan bírálatok is, melyekben a színészegyüttes munkáját egyetlen szóval sem méltatják és elemzik ki. A bírálat elsö szavától az utolsóig nem egyéb, mint a film tartalmának jelenetröl-jelenetre való összefüggö elmondása.

A szovjet filmkritikának nincsenek olyan gazdag hagyományai, amilyenek a színikritikában az évek hosszú során kialakultak. Ezt a körülményt föltétlenül tekintetbe kell vennünk, midön összegezzük tapasztalatainkat az ujságok hasábjain megje-

lenő filmkritikákról és felvázoljuk a filmművészet ismertetésével kapcsolatos további tennivalókat.

A formalizmus, az általudományos újítás és a minden külföldi dolog előtti hajbókolás elleni harc közben fejlődött ki jelenlegi szovjet színikritikánk.

Előző fejezetünkben a színikritika elemzésénél már kifejtettük a színikritika alapelveit; ezeket most nem ismételjük meg, minthogy egyaránt érvényesek a filmkritikára is. Csak a legszükségesebb gyakorlati következtetéseket vonjuk le a bírálatok szerzői és az ujságok szerkesztőségei számára.

A filmkritikának állandó helyet kell elfoglalnia a köztársasági, területi és járási sajtóban. Minden bemutatott filmet olyan szempontból kell megbírálnunk, hogy annak elsősorban eszmei és politikai tartalmát, valamint nevelő jelentőségét ismertessük a legnagyobb néptömegekkel. A szövetségi köztársaságokban a filmbírálatoknak saját nemzeti filmgyártásuk növekedését és fejlődését is részletesen be kell mutatniok és minden módon elő kell segíteniök saját nemzeti filmkádereik nevelését.

Meg kell jegyeznünk, hogy a helyi sajtó még rosszul használja fel gazdag lehetőségeit az olvasók politikai nevelésére. Ezt különösen világosan láthatjuk a színdarabok és filmek bírálatainak példájából. Igen ritkán találkozunk az ujságok lapjain egy vagy több nézö levelével egy bizonyos, színdarab, film, vagy kiállítás megtekintéséről. Még kivételesebb eset, hogy a nézök találkoznak a színdarabok szereplöivel, filmrendezökkel vagy drámaírókkal; igen ritkán rendez nézőgyülést az ujságok szerkesztősége. Pedig az ilyen találkozókról és a nézök hozzászólásairól

közölt beszámolók sokkal erősebb benyomást tennének és sokkal mélyrehatóbban nevelnék ki a nézők ízlését, mint a sablonos és igen gyakran nem valami nívós bírálatok.

A dokumentfilmek és híradók bírálatait össze kell kapcsolni az illető köztársaság, terület, határvidék feladataival, úgy hogy más területek és köztársaságok gazdasági és kulturális növekedésének pozitív tapasztalataival ösztönözzük saját területünket az időszerű feladatok lehető legjobb teljesítésére.

Filmgyártásunk a világ élenjáró filmgyártása, ezért van szükségünk a legeszmeibb és legszínvonalasabb filmkritikára.

*

A SzK(b)P Központi Bizottságának az irodalom és művészet kérdéseivel kapcsolatos határozatai a reakciós burzsoá kultúra elleni elszánt harcra mozgósítják az egész szovjet értelmiséget. Határozott támadásunk az emberek tudatában élő kapitalista csökevények ellen meggyorsítja a szovjet társadalom átmenetét a szocializmusból a kommunizmusba.

A burzsoá kultúra és művészet idegen és ellenséges a nép valódi érdekeivel szemben. A modern kapitalista társadalom elvtelen kritikája elvtelen művészetéből fakad. A burzsoá színikritika gazdáit szolgálja, mindent elkövet, hogy az élettől elszakadt, irreális művészetet meghonosítsa, hogy a színházat és a mozit tisztán szórakoztató látvánnyá változtassa, mely a népet elvonja a kapitalista önkény elleni harc létfontosságú feladatától.

A modern burzsoá bírálatból teljesen számüzték az „elviség", „tartalom" kifejezéseket. A burzsoá kritikusok színikritikái rendszerint a játéknak, a színészek külsejének felületes, formai ismertetésére, a pornográf jelenetek kidomborítására, a gyilkosságok, rablótámadások, erőszakoskodás stb. leírására korlátozódnak.

Így például Cecile Smith angol kritikus az egyik színdarabról írt bírálatában minden figyelmét arra összpontosította, hogy a rendező forgószínpadot használt, melyen a díszlet kellékei, a bútorok és a színészek jelenetről-jelenetre továbbmennek, hogy a színészek öltözéke egyszerű, de a ruhákat kitünően varrták és hogy egy bizonyos színésznő mindenkinél jobban táncolt.

John Brown, az ismert amerikai kritikus ezt írja: „A gyilkosságokat igen élénken ábrázolják a modern amerikai melodrámákban." Szerinte az efféle színdarab arra emlékeztet, hogy „a társadalom vidám görgéssel halad a halál felé". Az ilyen színdarabok egyetlen hivatása — „megborzongatni a nézőket". Percy és Dunham „Magányos hölgyek" című darabját, mely egy éltes nő meggyilkolását mutatja be, Brown igen magasra értékeli és úgy véli, hogy a darab szerzői „ismerik a gyilkosság felső matematikáját".

A realizmusról való letérés abban nyert kifejezést, hogy Angliában, de különösen az Egyesült Államokban erősen elterjedt az a drámaírás, amit a franciák kifejezően „fekete" drámaírásnak neveznek, mert az emberi szenvedéseket és az életuntságot éneklik meg. Az iszonyatos szörnyüségekkel,

mérgezésekkel, fojtogatásokkal és kínzásokkal zsúfolt „fekete" drámák szennyes hullámként árasztották el Amerika, Anglia és Franciaország műsorterveit.

Az amerikai színház az embergyülölő politika propagandáját folytatja és nemcsak a haladó eszmék, de általában az egészséges gondolatok ellen is hadjáratot indított.

Mindenütt panaszkodnak arra a súlyos válságra, melyet az amerikai és angol színház él át. Ez a panaszáradat annak az elégedetlenségnek a kifejezése, mely a haladó értelmiség egyre szélesebb rétegeiben támadt.

Az angol és amerikai színházak nem rendeznek sem társadalmi vitákat az egyes színdarabokkal kapcsolatban, sem pedig olyan értekezleteket, melyeken elemeznék a színészek munkáját. Nem véletlen tehát, hogy a Szovjetunióban járt egyik angol színházigazgató csodálkozva mesélt a szovjet színészekről, akik figyelmesen hallgatták a munkájukat bíráló elemző előadót. Az angol színházigazgató nem hitt saját szemeinek. Angliában az ilyesmi — saját bevallása szerint — elképzelhetetlen.

Bár Amerikában és más országokban minden módon támogatják a dekadens művészetet, a haladó irányzat mégis állandóan utat tör magának. Elegendő megemlítenünk Lilian Hellman „Rókafiókák" és „A Ferelli család elveszti nyugalmát" vagy Gow és D'Usso „Mélyek a gyökerek" című, külföldön is hatalmas sikert aratott darabjait — s máris el tudjuk képzelni, milyen kiélezett ideológiai harc dúl a modern kapitalista világban.

Az utóbbi időben megjelent néhány olyan színdarab is, mely a négerek faji megkülönböztetése ellen irányul: „Különös magzat“ (Lilian Shmidt ismert regényének változata), „Jebb“, M. Wood „Withman Avenue“ című darabja stb.

Az a hatalmas siker, melyet irodalmi műveink, képzőművészetünk és zeneművészetünk remekei, valamint a szovjet filmek külföldön aratnak, nemcsak arról tanúskodnak, hogy a demokratikus, népi művészet egyre nagyobb területeket hódít meg, hanem arról is, hogy milyen gyorsan nő a Szovjetunió tekintélye és hatása a világ többi népeire.

3077. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Janka Gyula.

2.50 Ft